

GIDS **ZAKGELD-** **PROJECT**

EEN ZAKGELDPROJECT STARTEN IN JOUW REGIO,
HOE DOE JE DAT?

LECTORAAT VERSTERKEN VAN SOCIALE KWALITEIT
CARINDA JANSEN

HAN_UNIVERSITY
OF APPLIED SCIENCES

COLOFON

© 2021 HAN University of Applied Sciences, Werkplaats Sociaal Domein Arnhem en Nijmegen.

www.han.nl

www.bindkracht10.nl

<https://www.han.nl/projecten/2018/zakgeldproject>

carinda.jansen@han.nl

Illustraties: Carinda Jansen

(de meeste foto's in deze Gids zijn gemaakt tijdens bijeenkomsten van het ZakgeldProject)

Opmaak: Roswitha Teerink

Het ZakgeldProject is financieel mogelijk gemaakt door SIA, Stichting Buitenkans, Bindkracht10 en Hogeschool van Arnhem en Nijmegen.

Met veel dank voor alles wat we mochten leren en ontvangen in dit mooie project

Dank aan de early adoptors door wie het project een eerste zetje kreeg, aan alle ouders, kinderen, studenten, financiers, de mensen in de klankbordgroep, Bibi Ansari, Adrine Arakelyan, Marleen Bardeel, Mireille Berendsen, Martine Geelen, Vanessa Lekatonpessy, Floor Schappin, Lisanne Welvaarts, Marlies Wilbers en Lisbeth Verharen.

Speciale dank aan Floor voor de foto op pagina 13.

INHOUD

COLOFON	2
VOORWOORD	5
HOE HET ZAKGELDPROJECT ONTSTOND EN WAAROM EIGENLIJK	7
DEEL 1. VOORBEREIDEN	14
1. ZORG VOOR DRAAGVLAK EN EEN GLOBAAL PLAN	15
1.1 Startbijeenkomst met alle belangrijke partijen	15
1.2 Betrek partners en maak een globaal plan	16
1.3 Vaste onderdelen en uitgangspunten van het ZakgeldProject	18
2. ZORG VOOR GELD	21
2.1 Financiële middelen	21
2.2 Waar haal je geld vandaan?	23
DEEL 2. UITVOEREN	26
3. VORM EEN ENTHOUSIAST PROJECTTEAM	27
3.1 Het projectteam	27
3.2 Voorbereide coaches	29
3.3 De onmisbaarheid van ervaringscoaches	30
4. BETREK OUDERS EN MAAK EEN PLAN OP MAAT	35
4.1 Waar vind je de ouders?	35
4.2 Een plan op maat	36
5. GEEF ZAKGELD (UIT)	39
5.1 Zakgeld is leergeld	39

6.	WETEN, KUNNEN EN DOEN	43
6.1	Weten is nog geen doen	43
6.2	Lerende kinderen	44
6.3	Lerende ouders	45
6.4	Lerend team	47
7	HET PROGRAMMA	50
7.1	Een mini-intake	50
7.2	Prioriteiten van ouders bepalen het programma	50
7.3	Vaste onderdelen tijdens bijeenkomsten	51
7.4	Programma in een notendop	52
	DEEL 3. VERSTERKEN	58
8.	AFRONDEN, EVALUEREN EN VERVOLGEN	59
8.1	Versterken door goede afronding	59
8.2	Evalueren	60
8.3	Vervolgen	61
	MEER LEZEN	64

VOORWOORD

Als ik aan zakgeld denk, denk ik vooral aan de zaterdagochtend in mijn ouderlijk huis. Ik heb warme herinneringen aan het moment dat op zaterdag - na de boodschappen - de portemonnee openging en wij wat muntjes kregen. Als ik aan zakgeld denk, denk ik ook aan alle keren dat ik met die muntjes naar de snackbar op de hoek ging om er wat lekkers van te kopen. En ik denk aan de spaarpot die ik had. Zo'n mooie die automatisch de muntjes in het goede gleufje liet vallen en de muntjes sorteerde. Een paar keer per jaar gingen we naar de bank om ons spaargeld te storten. En uiteindelijk kocht ik er mijn eerste radio van.

Het krijgen van zakgeld en het geven van zakgeld is niet voor iedereen vanzelfsprekend. Soms omdat er in een gezin simpelweg niet genoeg overblijft aan het einde van de week. En soms omdat het niet gebruikelijk is, omdat ouders het zelf niet in hun opvoeding hebben meegekregen. Toch weten we inmiddels dat het heel waardevol is, dat kinderen zelf met geld leren omgaan. Dat hoeft niet veel te zijn, maar je eigen geld hebben is mooi. Je leert de waarde van geld, wat je er wel - en vaak ook niet - van kan kopen. Je leert hoe fijn het is om iets aan een ander te kunnen geven. En je leert dat het soms juist heel slim is om niet direct iets te kopen, omdat het geld bewaren je op een later moment veel meer oplevert. Want het gevoel als je iets koopt waar je lang voor gespaard hebt, is onbetaalbaar.

In Nijmegen vinden we het belangrijk dat iedereen mee kan doen. Dat mensen voldoende inkomen hebben om fatsoenlijk van te kunnen leven. En dat je je niet in de schulden hoeft te steken, met alle nare gevolgen die daarbij komen kijken. Dat lukt helaas niet altijd vanzelf. Ik ben dan ook heel blij dat de HAN en Bindkracht10 samen het initiatief hebben genomen om het ZakgeldProject op te zetten. De gedachte lijkt simpel; je leert kinderen én ouders met geld omgaan door wat leergeld te geven. Fijn voor de kinderen, want als kind heb je ineens eigen geld waar je mee kan doen wat je helemaal zelf wil. Maar zeker ook fijn voor ouders. Want als ouder wil je natuurlijk het beste voor je kind, maar is dat niet altijd mogelijk. En als er leergeld gegeven wordt, hoef je je daarover in ieder geval geen (financiële) zorgen meer te maken.

Maar toch, zo simpel is het niet altijd. Want als kind moet je leren om keuzes te maken; koop ik nu een snoepje bij de snackbar op de hoek of stop ik het in mijn spaarpot voor later? En als ouder moet je leren om los te laten; het geld is van je kind, dus daar heb je niks meer over te zeggen. Misschien is het

soms lastig. Maar ik ben ervan overtuigd dat het ons allemaal iets oplevert, en onze kinderen misschien nog wel het meeste. Want wat is er nu mooier dan kinderen te leren met geld om te gaan, zodat ze daar in hun hele latere leven plezier van hebben?

Ik wens alle deelnemers ontzettend veel plezier en succes de komende tijd, maar vooral een financieel fijne toekomst!

Petra Molenaar
Wethouder Werk, Inkomen en Armoedebestrijding
Gemeente Nijmegen

HOE HET ZAKGELDPROJECT ONTSTOND EN WAAROM EIGENLIJK

In gezinnen waar langdurig geldproblemen zijn, merken de kinderen vaak dat er iets aan de hand is. Ze hebben bijvoorbeeld niet zoveel geld als andere gezinnen of ze merken dat hun ouders zorgen hebben. Ouders willen dat graag anders voor hun kinderen. Ze willen, net als andere ouders, dat hun kinderen later genoeg geld verdienen en goed met hun geld om kunnen gaan.

Goed met geld omgaan leer je al op jonge leeftijd. Kinderen leren daarbij veel van hun ouders en het voorbeeld dat zij geven. Maar nu komt de grote vraag: 'hoe kunnen ouders hun kinderen leren omgaan met geld als zij zelf geen geld hebben?'

En de volgende vraag is: hoe kunnen en willen ouders daarbij geholpen worden?

Het ZakgeldProject is een manier om ouders en kinderen te ondersteunen. We hebben het in Nijmegen samen met twee groepen ouders uitgeprobeerd. Het heeft ouders echt geholpen. Ouders leerden anders met zakgeld om te gaan, de kinderen voelden zich trots om iets te doen wat niemand deed. En niet onbelangrijk: de gesprekken bij deze gezinnen gingen tijdens het project over de leuke kant van geld, over dromen en denken in mogelijkheden.

We willen dat het ZakgeldProject op heel veel plaatsen wordt aangeboden. Zodat zoveel mogelijk gezinnen er iets aan hebben. Deze Gids is samengesteld door de ervaringen en de kennis te gebruiken van onderzoekers, ouders, kinderen, sociaal werkers en mensen die weten hoe het is om van een minimum te leven. Het geeft houvast aan alle onderzoekers, sociaal werkers, ervaringscoaches en ouders die samen een ZakgeldProject willen starten. Voor hen is deze Gids. Want, tip 1: Een ZakgeldProject maak je samen.

WAAROM MOETEN KINDEREN LEREN OMGAAN MET GELD?

Álle kinderen moeten leren met geld om te gaan. Dat geldt voor kinderen uit gezinnen met veel en weinig geld. Dat helpt hen om financieel risicogedrag te voorkomen. Geld uitgeven terwijl je het niet hebt, bijvoorbeeld. Of geld uitlenen en het niet terugvragen. Financieel risicogedrag kan leiden tot financiële problemen.

Jongerenwerkers van Bindkracht10 begeleiden jongeren met uiteenlopende soorten hulpvragen. In 2019 hadden dertig van deze jongeren samen bijna een miljoen euro schuld. (Beleidsmedewerker Bindkracht10)

Financiële problemen kunnen veel verschillende lastige gevolgen hebben, ouders die in armoede leven kunnen daarover meepraten. Geldzorgen kunnen leiden tot stress, lichamelijke problemen of leerproblemen. Financieel fit zijn, zorgt in ieder geval voor meer rust.

WAT WILLEN WE BEREIKEN MET HET ZAKGELDPROJECT?

- bijdragen aan het doorbreken van de cirkel van armoede;
- vergroten van 'weten, kunnen en doen' van ouders en kinderen én coaches;
- vergroten van het netwerk van ouders;
- positieve gesprekken over het omgaan met geld.

HOE WILLEN WE DAT BEREIKEN?

- we zorgen 26 weken voor zakgeld voor alle deelnemende kinderen van 6-12 jaar;
- het zakgeld past bij de leeftijd, is onvoorwaardelijk en bedoeld om te leren;
- er zijn 10 coachingsbijeenkomsten voor ouders, waarvan 5 met de kinderen;
- er is altijd minstens één coach met ervaringskennis;
- de bijeenkomsten zijn gericht op kinderen leren omgaan met geld;
- coaches en ouders bereiden bijeenkomsten samen voor, zo is iedereen verantwoordelijk;
- de coaches zorgen dat zij voldoende kennis hebben over armoede en dat alles goed geregeld is;
- ouders en kinderen praten en oefenen thuis en vertellen daarover tijdens bijeenkomsten;
- we sluiten aan bij de vragen en de wensen van de ouders en de kinderen;
- we leren samen wat wel en niet werkt, zodat het project steeds beter wordt.

ZAKGELDPROJECT IN VOGELVLUCHT

VOORBEREIDINGSTIJD	Minstens een half jaar	
LOOPTIJD	Minstens een half jaar per deelnemersgroep	
MINIMAAL BUDGET RANDVOORWAARDEN	€ 3000,-	
MINIMAAL BUDGET PERSONELE KOSTEN	Half jaar minimaal 2 uur per week per sociaal werker en ervaringscoach	
GEBIED	Wijk- dorpsgericht	
	OUDERS	KINDEREN
AANTAL BIJEENKOMSTEN	Minstens 10	Minstens 5
DUUR BIJEENKOMSTEN	1,5 uur (fysiek)	1,5 uur (fysiek)
ZAKGELD	Nee (wel een onkostenvergoeding)	Ja, voor kinderen tussen 6-12 jaar
AANTAL DEELNEMERS	Minimaal 6, maximaal 10	In overleg met de ouders
LEEFTIJD DEELNEMERS	Nvt	In overleg met de ouders
BEGELEIDING	Sociaal werker en coach met ervaringskennis	Sociaal werker (met stagiair)
ONLINE OF FYSIEK	Voorkeur voor fysiek	Fysiek

PERSOONLIJKE ERVARINGEN EN TIPS

In de volgende hoofdstukken leggen we uit hoe je komt tot een ZakgeldProject, dat doen we in drie fasen (voorbereiden, uitvoeren en versterken) en acht stappen. In de Gids lees je veel uitspraken van ouders en coaches, dat vinden we belangrijk; het gaat om hén. Ieder hoofdstuk sluiten we af met tips uit de praktijk.

ZAKGELDPROJECT N DRIE FASEN EN ACHT STAPPEN

De Gids geeft een 'maximum-variant' aan. De informatie die je nodig hebt is afhankelijk van jullie situatie. Is er al draagvlak en een plan? Dan begin je te lezen in hoofdstuk 3. Vanaf hoofdstuk 4 wordt het concreet, daar beschrijven we de wie, wat, waar, waarom, wanneer en hoe. Wil je alleen meer weten over het programma, dan kun je je beperken tot hoofdstuk 8 (dan mis je wel de persoonlijke ervaringen van ouders en de tips uit de andere hoofdstukken).

VOORBEREIDEN	VOOR WIE IS DIT BELANGRIJK?
1. Zorg voor draagvlak en een globaal plan	Regionale initiatiefnemers
2. Zorg voor geld	Regionale initiatiefnemers
3. Vorm een enthousiast projectteam	Regionale initiatiefnemers, bestuurders, managers
UITVOEREN	
4. Betrek ouders en maak een plan op maat	Ouders, sociaal werkers, ervaringscoaches
5. Geef zakgeld (uit)	Ouders, sociaal werkers, ervaringscoaches
6. Weten, kunnen en doen	Ouders, sociaal werkers, ervaringscoaches
7. Het programma	Ouders, sociaal werkers, ervaringscoaches
VERSTERKEN	
8. Evalueer en vervolg	Alle betrokkenen, onderzoekers en studenten

VOOR WIE DIT LEEST

Misschien heb je grote plannen voor een ZakgeldProject, misschien heb je een klein plan. Je voelt je in ieder geval aangesproken om 'iets' te gaan doen. En daar begint het doorbreken van armoede mee. Ons plan begon ook klein; Bibi en ik startten ooit met z'n tweetjes en de support van Lisbeth. In de loop van de jaren werd ons blije team groter en het werk beter dankzij Adrine, Vanessa, Marleen, Mireille, Marlies, Lianne en Martine. Meer en meer regio's starten een ZakgeldProject. Dus droom groot en begin klein!

EN TOT SLOT

We hebben het in de tekst over **sociaal werkers, coaches, ervaringscoaches en ervaringsdeskundigen**. In deze Gids bedoelen we met de eerste: reguliere sociaal werkers. Ervaringscoaches zijn ouders die hun ervaringen inzetten en met een sociaal werker een groep ouders begeleiden, zij zijn daar niet voor opgeleid. Een ervaringsdeskundige is wél opgeleid. Voor sociaal werkers en ervaringscoaches als team gebruiken we in deze Gids het woord: **coaches**. Als je dit teken ziet in de tekst, hebben we daar een voorbeeld bij. Op [deze webpagina](#) vind je de concrete formats, links en werkvormen.

DEEL 1. VOORBEREIDEN

1. ZORG VOOR DRAAGVLAK EN EEN GLOBAAL PLAN

Je bent vrijwilliger, sociaal werker, bewindvoerder, ervaringsdeskundige, vader of moeder en je wil starten met een ZakgeldProject. In dit hoofdstuk gaat het over bevlogen mensen en organisaties die samen willen zorgen dat het gaat lukken. Naast bevlogenheid heb je steun nodig en geld. Over het geld hebben we het in hoofdstuk 2.

1.1 Startbijeenkomst met alle belangrijke partijen

In Nijmegen nodigden de initiatiefnemers alle relevante partijen uit voor een startbijeenkomst. Doel daarvan was draagvlak te creëren en een gezamenlijke verkenning van de mogelijkheden in onze regio. Ons (geslaagde) programma zag er zo uit:

1. Uitleg over het ZakgeldProject.
2. Deelnemers stellen zich voor en vertellen waarom zij uitgenodigd zijn.
3. In kleine, gevarieerde groepjes rondom een groot stuk bruin inpakpapier, een hoop post-its en stiften uitwisselen over mogelijkheden van een ZakgeldProject én de beren op de weg.
4. Ideeën en beren delen in de grote groep.
5. Tot slot vertelde iedereen wat hij of zij kon doen voor dit project. Een vraag daarbij is wie zich aansluit bij de initiatiefgroep.

Wat je met deze bijeenkomst bereikt is dat je informatie deelt, je plan kunt verbeteren, je het netwerk versterkt en dat mensen

zich verbinden (draagvlak). Of ze wel of niet mee gaan doen, ze hebben in ieder geval al gehoord van jouw project.

Partijen die je kunt uitnodigen voor de startbijeenkomst

- Welzijns-/wijk-/opbouwwerkers
- Jeugd- en jongerenwerkers
- Leraren basisonderwijs
- Ouders
- Gemeenteambtenaren
- Onderzoekers, docenten en studenten
- Schuldhulpverleners
- Bewindvoerders
- Voorgangers van kerken en moskeeën
- Vrijwilligers actief in de aanpak van armoede
- Mensen die geld beschikbaar kunnen stellen (fondsen of een bank)

Let op: door een gevarieerde groep mensen aan tafel te hebben, draag je uit dat iedereen een steentje kan bijdragen. De belangrijkste groep hierbij is de ouders. Door hen vanaf het begin een duidelijke stem te geven, maak je duidelijk: het project kan niet zonder ouders. In hoofdstuk 4 lees je meer over hoe je ouders betreft.

1.2 Betrek partners en maak een globaal plan

Na de startbijeenkomst heb je een hoop nieuwe ideeën en mogelijke partners die zich aansluiten bij de initiatiefgroep. Laat de mensen weten wat je met hun inbreng doet en vier successen als je weer een stapje verder bent in de voorbereiding. Dat helpt om de lijntjes en de relaties in je netwerk goed te houden. Maak je plan kort en krachtig. Je kunt tekst uit deze gids gebruiken. Leg je het voor aan mensen die mee willen lezen. Dat helpt ook weer voor het draagvlak en tegen blinde vlekken in je tekst.

Nu wordt het tijd om de aangeboden hulp te verzilveren. Wat vraag je concreet van de verschillende organisaties in de regio? Wil je menskracht, ruimte, geld of wil je gebruik maken van de communicatiekanalen van anderen? Het helpt om het precies te maken.

MENSKRACHT

Je kunt kiezen voor een splitsing van taken; een initiatiefgroep die zorgt dat aan alle randvoorwaarden is voldaan en dan het stokje voor de uitvoering overdraagt aan sociaal werkers en coaches. Mensen die het initiatief hebben genomen, kunnen eventueel steunend blijven in een klankbordgroep. Bij iedere fase van het project zijn ouders betrokken.

RUIMTE

Je netwerk zal graag een geschikte ruimte aanbieden voor het organiseren van bijeenkomsten, dat lijkt over het algemeen geen probleem; wel de beschikbaarheid ervan. Maak tijdig slimme afspraken.

GELD

Ook financiering hoort bij de voorbereiding. Zet daarbij niet te laag in! Organisaties willen graag bijdragen aan dit sympathieke project en hebben er zelf vaak voordeel van door hiermee hun maatschappelijke betrokkenheid te tonen.

Een van de dingen waar je al tijdens de voorbereiding over na moet denken is de betaling van de ervaringscoach. Ervaringscoaches worden vanzelfsprekend betaald voor het werk dat ze doen. Máár: er bestaat een kans dat er een grens zit aan de inkomsten die een ervaringscoach mag ontvangen. Zorg samen met de ervaringscoach dat je goed weet wat de mogelijkheden zijn en zoek naar passende alternatieven als betalen niet kan. Meer over de financiële kant van de zaak in hoofdstuk 2.

COMMUNICATIE

Via welke partners kan de werving plaatsvinden? Wie kan informatie over het project verspreiden? Wie maakt pakkende filmpjes of heeft actieve social media-accounts om inwoners te bereiken?

GLOBAAL PLAN

Deze gids geeft voldoende houvast voor het maken van een globaal plan. In iedere regio zijn weer andere samenwerkingspartners, subsidiemogelijkheden en wensen. Daarom schrijf je een plan passend bij jouw regio. Daarvoor kun je het [format van Movisie](#) als voorbeeld gebruiken. Zet in je plan ook alles wat je in de startbijeenkomst leerde, want dat zijn de lokale kansen en ook de 'beren op de weg'.

1.3 Vaste onderdelen en uitgangspunten van het Zakgeldproject

VASTE ONDERDELEN

Er zijn een paar onderdelen waar je niet op moet bezuinigen als je een ZakgeldProject wil aanbieden in jouw regio. Die onderdelen maken het ZakgeldProject. De vaste onderdelen zijn:

- onvoorwaardelijk zakgeld;
- coaching van ouders;
- coaching van kinderen;
- ervaringscoaches;
- samen leren en ontwikkelen.

Het 'hoe-en-wat' van deze onderdelen komt uitgebreid aan de orde in deze gids.

UITGANGSPUNTEN

In het ZakgeldProject gebruiken we vier uitgangspunten die samen de afkorting MAST vormen (Afgeleid van Schouders eronder, 2020). Bij alle stappen in de voorbereiding vraag je je namelijk af; is dit Makkelijk, Aantrekkelijk, Sociaal en Tijdgebonden?

HET ZAKGELDPROJECT IS MAKKELIJK

Maak het project van eerste contact tot de laatste bijeenkomst eenvoudig. Het ligt voor de hand dat je begrijpelijke taal gebruikt. Zorg voor verschillende contactmogelijkheden (whatsapp, social media, mail, bellen, langskomen). Neem zorgen weg waar mogelijk. Maak procedures simpel en kort.

HET ZAKGELDPROJECT IS AANTREKKELIJK

Het ZakgeldProject levert ouders en kinderen wat op; het is een kans om iets te leren en andere mensen te ontmoeten. Daarbij krijgen deelnemende kinderen onvoorwaardelijk zakgeld, zolang het gezin deelneemt aan het ZakgeldProject. Ouders krijgen een vaste vergoeding per bijeenkomst voor hun eventuele onkosten. Dat is aantrekkelijk. Meedoen aan een armoede-groepje niet.

HET ZAKGELDPROJECT IS SOCIAAL

De kracht van het ZakgeldProject is dat iedereen zich gezien voelt en oprechte interesse ervaart. Dat gaat over de ouders en de kinderen, maar evengoed over de coaches. Een project van mens-tot-mens geeft een gevoel van verbondenheid en dat houdt 'de boel bij elkaar', het scheidt een open sfeer waarin alles besproken kan worden.

Ik deel ook graag mijn eigen ervaringen met financieel opvoeden.

Dan maak ik meer deel uit van de groep. (Sociaal werker)

HET ZAKGELDPROJECT IS TIJDGEBONDEN

Er zit een duidelijk begin en einde aan het project. Een groep is gedurende een half jaar bij elkaar, liefst gevolgd door onderling (app)contact dat door de ouders zelf wordt onderhouden. In dat halve jaar komen de ouders tien keer bij elkaar, de kinderen vijf keer. Er wordt toegewerkt naar het automatiseren van het zakgeld-geven. De laatste bijeenkomsten staan in het teken van toekomstig gedrag. Daarover lees je meer bij het programma voor de laatste bijeenkomsten.

TIPS UIT DE PRAKTIJK

PRACTICE WHAT YOU PREACH

In al je contacten, online of in het echt, helpt het om de uitgangspunten van het project uit te stralen. Ga bijvoorbeeld met een ervaringsdeskundige op pad als je naar een subsidiegever gaat. Je maakt hiermee duidelijk dat het ZakgeldProject valt of staat met ervaringskennis.

HULP BIJ HET SCHRIJVEN VAN EEN PLAN

Er zijn verschillende organisaties die uitleggen hoe je een projectplan maakt. Movisie heeft bijvoorbeeld een [toolkit](#) en een werkblad voor een interventie-omschrijving en de Kennisbank vrijwilligerswerk [beschrijft 10 handige stappen](#).

2. ZORG VOOR GELD

Een ZakgeldProject kan niet zonder ouders, kinderen en coaches, maar ook niet zonder geld. In dit hoofdstuk vertellen we meer over de financiële kant. Want ook voor dit project moet je het geld op orde hebben.

2.1 Financiële middelen

WEKELIJKS ZAKGELD PER KIND

Laten we uitgaan van een ZakgeldProject waaraan minstens 10 kinderen tussen 6 en 12 jaar deelnemen. De kinderen krijgen een half jaar zakgeld, dat is 26 weken. Bij het Nibud kun je precies bekijken wat een passend bedrag is bij welke leeftijd. Gemiddeld zal dat ongeveer 2 euro zijn.

10 kinderen	26 weken	€ 2,- per week	Nodig: € 520,-
-------------	----------	----------------	----------------

AANWEZIGHEIDSVERGODING DEELNEMENDE OUDERS

Stel dat er uiteindelijk 8 ouders meedoen. We willen dat zij geen kosten maken en zorgen voor een tegemoetkoming voor oppas en reiskosten. In Nijmegen overlegden we wanneer de ouders dat geld wilden krijgen. De ouders maakten daar eigenlijk geen kosten en kozen ervoor het geld te sparen voor een gezamenlijk etentje na de laatste bijeenkomst.

8 ouders	10 bijeenkomsten	€5,- per keer per persoon	Nodig: € 400,-
----------	------------------	---------------------------	----------------

PERSONELE KOSTEN

Om zowel de ouders als de kinderen te kunnen begeleiden moeten voor de coaches uren voor voorbereiding, uitvoering, afstemming en nazorg-tijd beschikbaar worden gesteld.

1 sociaal werker oudergroep	<ul style="list-style-type: none"> • 3 voorbereidende bijeenkomsten/werving • Trainingen • 10 groepsbijeenkomsten met voorbereiding, evaluatie en nazorg • Tussentijds overleg klankbordgroep, MT 	<ul style="list-style-type: none"> • 6 uur • 4 uur • 40 uur • 2 • 2 uur 	Nodig: minimaal 54 uur à uurtarief
1 sociaal werker kindergroep	<ul style="list-style-type: none"> • 3 voorbereidende bijeenkomsten/werving • Trainingen • 5 groepsbijeenkomsten met voorbereiding, evaluatie en nazorg 	<ul style="list-style-type: none"> • 6 uur • 4 uur • 20 uur • 2 uur 	Nodig: 32 uur à uurtarief
1 ervarings-coach	<ul style="list-style-type: none"> • 3 voorbereidende bijeenkomsten/werving • Trainingen • 10 groepsbijeenkomsten met voorbereiding, evaluatie en nazorg • Tussentijds overleg klankbordgroep, MT • intervisie 	<ul style="list-style-type: none"> • 6 uur • 4 uur • 40 uur • 2 uur • 4 uur • 2 uur 	Nodig: minimaal 58 uur à uurtarief of maximale vrijwilligersvergoeding
1 ervarings-deskundige	intervisie/coaching	8 uur	
1 projectleider met coördinerende taken	coördinatie	10 uur	
onderzoekers	in overleg		

MATERIËLE KOSTEN, CATERING, ZAALHUUR, WERVING/PR

De hoogte van de materiële kosten hangt erg af van de omstandigheden in jouw regio. Als de gemeente ruimte beschikbaar stelt en daar niets voor rekent en de werving/PR gaat via Facebook of de krant dan is een kleiner budget toereikend. Hieronder staan de mogelijke kostenposten.

WERVING/PR	Flyers, posters	€
	Eigen website	€
BIJEENKOMSTEN	Zaalhuur	€
	Catering	€
	Tablets voor online-bijeenkomsten	€
ACTIVITEITEN	Knutselspullen	€
	Spelmateriaal	€
	Kantoorartikelen, prints, gekleurd papier, pennen, stickertjes, post-its, stiften	€
	Entreekosten uitjes	€

2.2 Waar haal je geld vandaan?

FONDSEN

Fondsen kunnen geld beschikbaar stellen voor projecten. Er zijn talloze landelijke fondsen zoals het [VSB-fonds](#), het [Armoedefonds](#) of het [Oranjefonds](#). Op de websites van de grotere fondsen staat vaak een 'QuickScan', daarmee kun je snel uitzoeken of het ZakgeldProject in aanmerking komt voor financiering. Vaak staan er tips en contactgegevens. Die tips kun je ook goed benutten voor aanvragen bij kleinere, regionale fondsen. Met zoekwoorden als 'fondsen projecten armoede' krijg je al duizenden

hits op het internet. Het is handig om je netwerk te gebruiken op zoek naar regionale 'potjes met geld'. In de downloads vind je een voorbeeld van een aanvraag voor financiële ondersteuning.

GEMEENTELIJKE SUBSIDIE

In 2017 riep de Kinderombudsman gemeenten op om bij te dragen aan de financiële toekomst van kinderen:

Bied kinderen en jongeren financiële opvoeding, bijvoorbeeld door een pilotproject rondom de verstrekking van zakgeld en het leren omgaan met een eigen budget. (Kinderombudsman, 2017)

Het kan in gesprekken met de gemeente helpen om dit soort informatie nog eens te delen. In Nijmegen kennen we het initiatievenfonds. Je kunt daar een aanvraag doen voor Nijmeegse initiatieven die bijdragen aan de aanpak van armoede. Verdiep je eens in de mogelijkheden bij jouw gemeente.

BEDRIJVEN

Eerder in deze gids schreven we al over sponsoring door een bank. Banken zijn voorbeelden van bedrijven die maatschappelijk verantwoord willen ondernemen. Veel banken tonen hun maatschappelijke betrokkenheid door regionale projecten te sponsoren, dat geldt ook voor andere bedrijven. Soms in geld, soms in natura. Het is handig om te weten dat de rijksoverheid dit soort initiatieven stimuleert. Je kunt via het internet zoeken met de woorden 'sponsoring bank', dat levert al een flinke lijst op van banken die goede initiatieven steunen.

TIPS UIT DE PRAKTIJK

KRITISCH BLIJVEN

Zonder sponsoring is het lastig om een ZakgeldProject van de grond te krijgen. Toch moet je als initiatiefnemer kritisch zijn op de voorwaarden van een sponsor. Waak er bijvoorbeeld voor dat een sponsor in ruil voor de financiële ondersteuning een uiting van dankbaarheid wenst. Dat geldt ook voor foto's van ouders of liever nog de kinderen met een symbolische cheque; niet vooraf toezeggen.

TIMING

Kijk goed naar de aanvraagmomenten van een fonds. Soms verzamelen zij de aanvragen en beslissen zij een paar keer per jaar waaraan de subsidies worden uitgegeven.

SPEEL JEZELF IN DE KIJKER

Neem contact op met de organisatie waar je geld aan zou willen vragen en breng je project alvast onder de aandacht. Je kunt ook een artikeltje over je plannen laten plaatsen in de krant en daar bij de aanvraag naar verwijzen.

PRACTICE WHAT YOU PREACH

Schrijf je aanvraag samen met de organisaties die zich hebben verbonden aan het ZakgeldProject, dat maakt jullie samenwerking meteen zichtbaar.

ZORG TIJDIG VOOR VOLDOENDE KLEINGELD

Een sociaal werker zegt: Het praktisch verzamelen van het kleine geld om te kunnen geven was wel lastig, omdat we dat allemaal per kind moesten uitrekenen en voorschieten.

ZAKELIJKE BORGING

Zorg voor een kostenplaatsnummer of code om uitgaven op te declareren.

DEEL 2. UITVOEREN

3. VORM EEN ENTHOUSIAST PROJECTTEAM

Het ZakgeldProject bestaat uit veel verschillende fasen; de voorbereiding en de uitvoering. Voor de uitvoering zijn meerdere expertises nodig: een coach met ervaringskennis, een sociaal werker voor de oudergroep, een kindercoach met eventueel een stagiair. Iedereen heeft een ander aandachtsgebied en werkt nauw samen met de anderen in het projectteam.

3.1 Het projectteam

Het ZakgeldProject slaagt als veel verschillende experts een steentje bijdragen. Niet iedereen maakt deel uit van het uitvoerende team, maar alle betrokkenen zorgen met hún mogelijkheden dat het goed komt. Een beleidsmedewerker van de gemeente kan bijvoorbeeld veel betekenen in het vergroten van draagvlak en netwerk. Een onderzoeker kan met studenten eventueel een evaluatie doen. Een budgetcoach van een andere organisatie kan een workshop aanbieden. De directeur van de basisschool en de buurtsportcoach helpen met de werving. Al deze mensen zijn nodig en meestal graag bereid om iets te doen voor dit project. De uitvoering en het contact met de ouders is echter in handen van de sociaal werkers en coaches die persoonlijke ervaring hebben met financieel opvoeden met weinig geld. Hen noemen we ervaringscoaches.

SOCIAAL WERKERS

Laten we ervan uitgaan dat het lokale welzijnswerk zich verbindt aan het project. Zij stellen uren voor twee sociaal werkers beschikbaar, dat worden de coaches voor de ouders en voor de kinderen. Dat is niet van vandaag op morgen geregeld, omdat

takenpakketten vaak al vol zitten. Je moet dus op tijd beginnen met het voorbereiden. Van deze sociaal werkers mag je verwachten dat zij zich snel in kunnen lezen in het project en open staan voor een samenwerking met ouders met ervaringskennis. Alle coaches hebben vooraf de juiste kennis nodig, bij de voorbereiding hoort dus ook deskundigheidsbevordering.

Ik wilde graag meedoen omdat ik kinderen trof die géén idee hebben wat iets kost. Beginnen bij kinderen, daar geloof ik in. (Sociaal werker)

ERVARINGSCOACHES

Behalve een sociaal werker moet, ik onderstreep moet, er iemand met ervaringskennis in het projectteam zitten. Een ervaringscoach helpt gesprekken op gang te brengen en leert een groep hoe en waarom persoonlijke ervaringen van waarde zijn. Door de aanwezigheid van een coach die weet hoe het is in om in armoede te leven, vinden ouders het gemakkelijker om hun verhaal te delen. Iemand zei ooit: *“De ervaringswerker heeft een magneetfunctie.”* Dat is niet het enige, er is veel te vertellen over de rol van de ervaringscoach, daarom doen we dat in paragraaf 3.3.

DE KINDERCOACH

Een groep kinderen begeleiden is een vak apart. Vooral als het gaat om bijeenkomsten over lastige onderwerpen. Daarom is de kindercoach iemand die er speciaal voor is om de bijeenkomsten over zakgeld, geld, sparen en geld uitgeven leuk, leerzaam en levendig te maken. De kindercoach kan kinderen van verschillende leeftijden enthousiast maken en creatieve dingen bedenken die met geld te maken hebben. Deze rol past niet op het bordje van de sociaal werker die de ouders begeleidt, die heeft daar de handen al aan vol.

EEN KLANKBORDGROEP

Wil je het ZakgeldProject een ‘sterk merk’ maken en een plekje geven voor de toekomst (borgen), dan is het handig om mensen van een afstandje mee te laten kijken. Dat kan door een klankbordgroep in te stellen. In Nijmegen vroegen we iemand van de gemeente, van het Nibud, een manager en een lector voor die groep. Zij komen met frisse ideeën en kritische vragen als het projectteam het zelf even niet meer weet.

ONDERZOEKERS EN STUDENTEN

Een ZakgeldProject is ook een leertraject. Ouders en kinderen leren, maar ook het projectteam doet nieuwe kennis op. Het is waardevol om studenten en onderzoekers aan je project te verbinden. Zij kunnen de nieuwe kennis weer verspreiden en versterken met theoretische onderbouwing. In Nijmegen zien we bovendien dat studenten originele nieuwe invalshoeken hebben voor de kinderbijeenkomsten. Veel hogescholen zijn verbonden aan een Werkplaats Sociaal Domein, daarin werken zij samen met de praktijk aan het versterken van de dagelijkse praktijk. Dat kan een handige ingang zijn naar een hogeschool.

3.2 Voorbereide coaches

Iedereen die als coach betrokken is bij het ZakgeldProject, moet daarvoor goed toegerust zijn. Je moet weten wat je taak is en wat het van je vraagt. Voor iedere coach geldt dat je een groep begeleidt én meedenkt over het project en het proces. In een vacaturetekst zou kunnen staan:

- je vindt het leuk om samen met ouders en collega’s te leren over financieel opvoeden;
- je vindt het leuk om met groepen te werken en weet creatieve manieren om mensen te motiveren;
- je geeft ruimte aan wensen van deelnemers, maar houdt zicht op het doel van de bijeenkomst en het project;
- je zorgt voor de randvoorwaarden (planning, ruimte, koffie, materialen);
- je houdt zicht op voortgang en veiligheid;
- je werkt van mens-tot-mens, je deelt jouw persoonlijke ervaring zonder op de voorgrond te treden;
- je weet niet alles, maar draagt jouw kennis over waar nodig;
- je vraagt door en zorgt daarmee voor een lerende omgeving;
- je hebt oog voor de mens achter de deelnemer, helpt zo nodig bij verwijzingen naar andere hulp.

EEN KARTREKKER

Een van de coaches moet de boel bij elkaar houden. Dus overleggen organiseren, afstemmen, terugkoppelen en evalueren. Daar is extra tijd voor nodig. Bespreek in je team wie dat doet. Die keuze kan te maken hebben met professionele verantwoordelijkheden, maar ook met talenten of beschikbare tijd.

DESKUNDIGHEIDSBEVORDERING

Coaches weten en kunnen veel, maar ook zij hebben soms wat extra kennis en handvatten nodig. Niet iedere coach is bekend met de oorzaken en gevolgen van armoede. Het projectteam zorgt daarom voor voldoende kennis door een training of workshop te organiseren. Tijdens de workshop sta je ook stil bij ieders visie op en ervaringen met armoede en financiële problemen, dat is om twee redenen belangrijk:

1) Je wordt je bewust van je eigen ideeën over armoede en je persoonlijke ervaringen die jou vormden én 2) je leert hoe dat voor je collega is. Dan sta je in de bijeenkomsten niet raar te kijken als jullie hele andere opvattingen blijken te hebben. Wij gebruikten voor de training het boekje 'Gids voor financieel opvoeden' (2014) van het Nibud. De training werd aangeboden door een budgetcoach uit ons netwerk en een ervaringsdeskundige.

Het was heel waardevol om die training te krijgen, omdat ik tot nu toe niet veel heb gedaan aan financiële opvoedondersteuning. Daar is nooit echt aandacht voor. Dus die focus en praktische informatie was nodig. (Sociaal werker)

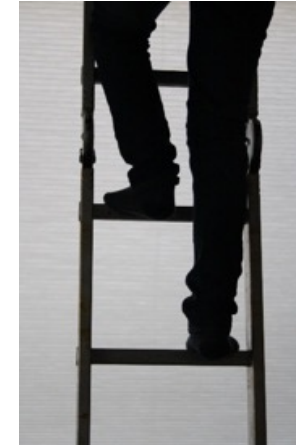
Ook het samenwerken met mensen met ervaringskennis is niet vanzelfsprekend iets waar een sociaal werker ervaring in heeft. Het vraagt gesprek en uitwisseling om daar samen een vorm aan te geven, zodat iedereen in het projectteam goed tot zijn of haar recht komt. Ook dáár organiseerden we, onder leiding van een ervaringsdeskundige, een korte workshop voor.

De situatie van deelnemende gezinnen kan zó ingewikkeld zijn, dat tijdens het project blijkt dat er veel meer hulp nodig is. Het hoort bij de functie van sociaal werkers om dat te signaleren en te reageren. Sociaal werkers weten waar ouders zo nodig naar kunnen worden verwezen.

3.3 De onmisbaarheid van ervaringscoaches

Het ZakgeldProject is een project mét ouders en liever nog; dóór ouders mét het sociaal werk. Kennis van ouders (en kinderen) kan in het ZakgeldProject op verschillende manieren en in verschillende fasen worden ingezet. Dat doe je omdat het project er beter van wordt, maar ook omdat je moeders, vaders en kinderen daarmee de kans geeft een steentje bij te dragen of nieuwe skills te leren. En ook niet

onbelangrijk: door intensief samen te werken met mensen met ervaringskennis wordt ook de sociaal werker gedwongen om zich (nog meer) te verplaatsen in de gezinnen waar het om gaat. In deze paragraaf lichten we het wat meer toe aan de hand van Afbeelding 1.

5. Ouders hebben regie
4. Partnerschap met ouders
3. Ouders adviseren
2. Ouders worden geraadpleegd
1. Ouders worden geïnformeerd

Afbeelding 1. Participatieladder (bron: participatiekompas.nl)

ERVARINGSKENNIS IN DE VOORBEREIDING

Je kunt ouders informeren over het project en hen uitnodigen om deel te nemen. In Nijmegen werkte dat niet. Pas toen we ouders actief gingen benaderen om het project samen vorm te geven, ontstond het enthousiasme. Wij benaderden via het welzijnswerk een bestaande oudergroep en vroegen hen mee te denken over dit project (stap 3 op de ladder in afbeelding 1). De adviezen verwerkten we in het globale projectplan. De ouders die in de voorbereiding betrokken zijn, kunnen ook een belangrijke rol spelen bij het vinden van uiteindelijke deelnemers.

Ik zeg tegen iedereen dat wij dit project hebben. En omdat ik het zeg en enthousiast ben, worden andere ouders ook enthousiast. (Ervaringscoach)

PEER-TO-PEER

In dit project ondersteunen ouders andere ouders in dezelfde situatie. Dat wordt ook wel peer-to-peer-support genoemd. Dat kan op heel veel verschillende manieren, maar de kern is dat peer-to-peer-support altijd mensen met vergelijkbare achtergronden verbindt. Zij bieden emotionele, sociale of praktische ondersteuning. Een belangrijk idee hierbij is dat mensen met gedeelde ervaringen en levensomstandigheden, makkelijker een vertrouwensrelatie krijgen met mensen die hulp nodig hebben. Hier is nog veel meer over te leren, bijvoorbeeld in een [publicatie](#) van de Kenniskring Welzijn Nieuwe Stijl (2017). In het ZakgeldProject vragen we ouders of ze die rol op zich willen nemen, we noemen hen ervaringscoach (stap 4). Zij zijn een voorbeeld en een spiegel voor de andere ouders en voor de sociaal werkers. Een ouder zei:

Zij hoort ergens bij, waar ik ook bij hoor. De ervaringscoach vertelde hoe zij dingen deed met financiën. Doordat er iemand is die in hetzelfde schuitje zit of heeft gezeten en weet hoe dat is, word je ook open.

ERVARINGSKENNIS IN DE UITVOERING

Wanneer ouders deelnemen aan het ZakgeldProject zijn zij partner in het geheel. Er wordt een actief beroep gedaan op hun inbreng en hun ideeën en wensen voor bijeenkomsten. Bij de eerste bijeenkomst bepalen zij samen de belangrijkste onderwerpen en de volgorde waarin dat behandeld wordt. Ouders hebben invloed op de inhoud en de vorm van de tien bijeenkomsten.

In Nijmegen organiseerden we voor een ‘Goede Praktijkendag’ met enkele ouders een workshop over het ZakgeldProject, zo maak je voor iedereen duidelijk dat het ZakgeldProject een gezamenlijk project is.

Door die workshop voel ik de kriebels om weer te gaan werken. Door dit denk ik waarom zit ik thuis? Ik kan dit. (Deelnemende ouder)

Onze ervaringsdeskundige zegt hierover: *Het gaat om ‘zaadjes van kunnen’ planten. Dit doet iets in de persoonlijke ontwikkeling en de kansen van ouders en kinderen.*

ERVARINGSKENNIS IN HET VERVOLGEN

In Nijmegen stonden twee deelnemende moeders uit de eerste groep op als ervaringscoach voor de volgende groep. Dat was een ongeplande en prachtige nieuwe wending in het project: ouders nemen het stokje over.

Eerst was ik deelnemer, nu ben ik zakgeld-uitdeler. (Ervaringscoach)

De twee moeders begeleidden, samen met een sociaal werker, een groep ouders. Dat vraagt wel voorbereiding. Een workshop over je rol als ervaringscoach én intervisie helpen om houvast te krijgen bij die rol. Een ervaringsdeskundige, die in een opleiding leerde persoonlijke ervaringen in te zetten, speelt een belangrijke rol bij de intervisie en ondersteuning gedurende een project. Daar moet heel bewust tijd voor worden gemaakt, dat valt niet altijd mee.

Met aandacht en begeleiding zou het ZakgeldProject een beweging kunnen worden waarin ouders het voortouw nemen (stap 5 van de ladder) en het sociaal werk ondersteunend is.

TIPS UIT DE PRAKTIJK

ERVARINGSKENNIS IN DE KINDERGROEP

Ouders hebben ervaringskennis, maar kinderen natuurlijk ook. Gebruik in de kindergroep de ervaringen van de kinderen, laat hen actief meedenken over omgaan met geld en over activiteiten. Een mooie ambitie is om een kind, dat eerder deelnemer was, uit te nodigen als 'kinder-coach'.

GEBRUIK BESTAANDE KENNIS

Je kunt zelf een training maken, maar vaak is de kennis over financieel opvoeden al lang ergens beschikbaar. Gebruik die kennis. Het Nibud heeft ook waardevolle trainingen, bijvoorbeeld "Ik krijg ook noooooit wat". Sommige materialen daarvan zijn geschikt voor de training voor het ZakgeldProject. Kijk vooral eens hier: [Materialen 'Ik krijg noooooit wat!'](#) - Nibud - Nationaal Instituut voor Budgetvoorlichting.

KENNIS IN DE REGIO

Zorg voor een vangnetje voor specialistische vragen. In Nijmegen waren de lijntjes met een budgetcoach bijvoorbeeld kort. Naar aanleiding van de groepsbijeenkomsten kon zij worden uitgenodigd als gast of voor een persoonlijk gesprek met een ouder.

4. BETREK OUDERS EN MAAK EEN PLAN OP MAAT

Terwijl je een globaal plan maakte, een team samenstelde en ook nog op zoek was naar geld, heb je natuurlijk ook al wat ouders geprobeerd te verbinden aan het project. Daar gaat het immers over. Hierna meer over hoe je ouders vindt en bindt.

4.1 Waar vind je de ouders?

Je gaat op zoek naar ouders die mee willen doen aan een ZakgeldProject. We hebben in Nijmegen luid en duidelijk ervaren dat mooie plannen geen garantie zijn voor veel aanmeldingen. Met andere woorden: er zijn drempels om mee te doen aan het ZakgeldProject, daar kun je als projectteam niet omheen. Voor ouders die het project niet kennen zijn het reële drempels. Het vraagt inlevingsvermogen en creativiteit om goed uit te leggen wat mensen hebben aan het ZakgeldProject. Stichting Leergeld Nederland (2020) legt uit wat ouders belemmert om gebruik te maken van ondersteuning, we vatten dat hierna samen. In het ZakgeldProject leerden we ook wat ouders juist motiveert.

WAT OUDERS BELEMMERT:

- Schaamte.
- Het aanbod is onoverzichtelijk of ouders zijn niet op de hoogte van de mogelijkheden.
- Ouders realiseren zich niet dat zij tot de doelgroep behoren.
- Eerdere negatieve ervaringen staan in de weg.
- Het aanbod sluit niet altijd aan bij hun behoefte en/of is betuttelend.
- Ouders hebben de behoefte 'het zelf te doen'.
- Er zijn praktische bezwaren.

WAT OUDERS MOTIVEERT:

- Ik wil graag leren van anderen in dezelfde situatie.
- Ik heb niks om me voor te schamen.
- Ik word er nooit dommer van.
- Mijn kind kan er veel aan hebben.
- Ik zou willen dat ik zelf had leren omgaan met geld.
- Mijn buurvrouw zei dat het een goed project is.

Dat betekent dat je op zoek moet naar wat ouders wél aanspreekt in het project. Wat in Nijmegen het beste werkte was te starten met een groep ouders die elkaar al kenden via jaarlijkse zomerkampen. Zij dachten in eerste instantie alleen mee over de inkleuring van het **ZakgeldProject**, een soort denktank. Deze ouders vonden dat zó leuk dat ze aansluitend graag wilden gaan deelnemen. Bij de evaluatie heerste vooral teleurstelling dat het alweer voorbij was.

*Het is jammer dat het afgelopen is. Die tien keer ging echt heel snel.
(Deelnemende ouder)*

4.2 Een plan op maat

Na het eerste globale plan (hoofdstuk 1), maak je met belangstellende ouders een nieuw plan dat past bij de groep. Daarbij helpen ook de 5WH-vragen: **Wie, Wat, Waar, Waarom, Wanneer en Hoe**. Bedenk bij iedere vraag: hoe maken we dit makkelijk, aantrekkelijk, sociaal en tijdgebonden (De MAST uit hoofdstuk 1)?

Wie gaat meedoen aan deze groep? Stel dat drie ouders zich hebben aangemeld. Ons advies is: toch starten. Met deze drie ouders bepaal je wie erbij zouden kunnen komen en hoe jullie dat voor elkaar krijgen. Stel vragen als: uit ervaring weten we dat een groep van ongeveer acht ouders goed werkt. Wat stellen jullie voor? Wie kunnen we benaderen? Willen we een groep van mannen én vrouwen? Willen we een groep ouders die elkaar op het schoolplein tegenkomt? Wie van jullie kent een vader of moeder die dit waardevol zou vinden? Wat zou jij kunnen doen?

Het is fijn dat het één groep is. Niet dat er de hele tijd iemand bij komt. Niet iedereen komt even vaak, dat is wel jammer. Maar ja. (Deelnemende ouder)

*Als iedereen iemand kent, is dat tricky omdat je dan groepjes krijgt. Als niemand iemand kent, is dat goed en leer je veel meer omdat je de verhalen nog niet kent.
(Sociaal werker)*

De ouders in Nijmegen vonden het fijn om aan een groep mee te doen met ouders die ze al kennen. De drempel werd daardoor kleiner. Je kunt evengoed het tegenovergestelde denken natuurlijk, daarom is het belangrijk om dit te bespreken met de ouders die mee willen doen.

Wat gaan we in de tien bijeenkomsten doen? Met de prioriteitenlijst kunnen ouders aangeven wat ze zelf zouden willen leren én wat ze willen dat hun kind leert. Met die lijst maak je ook meteen duidelijk wat belangrijke dingen zijn om te weten, kunnen en doen met geld. Na het invullen van de lijst gelden de meeste stemmen. Dát is de volgorde van je bijeenkomsten. En ook hier: hoe maak je het makkelijk, aantrekkelijk, sociaal en tijdgebonden? Vergeet dus niet een paar uitjes in te plannen!

Waar komen we bij elkaar? De ontmoetingsplek is belangrijk. Ouders moeten niet ver hoeven reizen of zich in allerlei planningsbochten moeten wringen, dat is een kwestie van afspraken maken waar iedereen zich in kan vinden. Het kan helpen als ouders de plek al kennen en zich er vertrouwd voelen. De locatie moet ruim zijn, zodat je ook wat werkvormen kunt doen waarbij bewogen wordt. Liefst natuurlijk een plek waar je geen huur voor hoeft te betalen, vaak heeft de gemeente daar mogelijkheden voor en in Nijmegen bood zelfs de Rabobank een ruimte aan. Denk met de ouders na over de vragen: willen jullie een plek die bekend is? Willen jullie een plek die dichtbij school is? En soms moet je kiezen voor online bijeenkomsten. Daarbij is het belangrijk dat ouders de mogelijkheid hebben om online te gaan en dat je een geschikte digitale omgeving hebt die A) veilig is en B) makkelijk te gebruiken is.

Waarom komen we eigenlijk bij elkaar? Ouders geven tijdens de eerste bijeenkomst aan waarom ze deelnemen aan het ZakgeldProject. Breng dit regelmatig onder de aandacht, vooral als de motivatie wat verslapt. Iedere ouder heeft een eigen stip aan de horizon, het ZakgeldProject helpt hen om de eerste stappen te zetten. Doel van het ZakgeldProject = financieel zelfredzame kinderen.

Wanneer plannen we de bijeenkomsten? Het ZakgeldProject duurt een half jaar en heeft tien bijeenkomsten. Houd in de planning rekening met vakanties en feestdagen. Twee keer per maand samenkomen, met een paar kleine onderbrekingen is een goed uitgangspunt. De kinderen haken vijf keer aan. De dag en het tijdstip bepaal je natuurlijk met alle agenda's bij de hand, óók de 'agenda' van de locatie. Dat is een flinke uitdaging.

Het valt niet mee om een dag te prikken met al die agenda's van coaches en ouders en les- en sportroosters van kinderen. Dat geldt ook voor vervanging bij ziekte. Dat was er niet echt. (Sociaal werker)

Hoe gaan we het doen? Niet iedereen wil anderhalf uur praten in een groepje. Hoe je de bijeenkomsten vormgeeft, hangt heel erg af van de ouders en hun wensen. De eerste Nijmeegse groep wilde niets liever dan praten en uitwisselen met een bakkie koffie erbij. Voor hen was anderhalf uur echt veel te kort. Voor de tweede groep lag dat anders. Dat was online en dan is een uur echt genoeg. Daar ontstonden minder makkelijk spontane gesprekken of ideeën. Dat vraagt om meer begeleiding door de coaches.

TIPS UIT DE PRAKTIJK

WERVING

Als een andere moeder zegt dat het ZakgeldProject een goed project is helpt dat natuurlijk om de stap te zetten om mee te gaan doen. In Nijmegen zei een van de deelnemende moeders:

Ik weet zó een hoop ouders die mee willen doen. Die vragen aan mij: "wanneer ben ik aan de beurt?" Jullie moeten dat niet gaan vragen, wij kunnen die werving veel beter doen. Ik zou nooit naar een groepje over geld gaan. Dan voel ik me arm.

Denk bij werving van ouders aan:	Kerken, moskeen
Mond-tot-mond (met stip bovenaan)	Buurtsportcoaches
Flyers en posters	BSO
Social media	Speeltuinen
Scholen	Kantine van sportclubs
Schuldhelpverleners	Lokale krant
Bewindvoerders	Huis-aan-huisbladen

5. GEEF ZAKGELD (UIT)

Kinderen die deelnemen aan het ZakgeldProject krijgen 26 weken zakgeld, passend bij hun leeftijd. Sommige kinderen in het ZakgeldProject sparen iedere euro die ze krijgen, terwijl anderen zich geen raad weten om het uit te geven. In dit hoofdstuk meer over de richtlijnen die het Nibud heeft en wat dat betekent voor dit project.

5.1 Zakgeld is leergeld

Kinderen die deelnemen aan het ZakgeldProject krijgen iedere week zakgeld. Zakgeld is leergeld. Daarom volgen we het Nibud en www.wijzeringeldzaken.nl in het advies om kinderen contant zakgeld te geven. Op de website staat dit:

Geef contant, zichtbaar geld. Hiermee leer je jouw kind de waarde van het geld kennen. Varieer ook eens met de munten die je geeft, dus één euromunten, vijftig of twintig eurocent. Vanaf een jaar of 10 kun je daarnaast beginnen met leren omgaan met pinnen. (Nibud)

Een moeder vertelde hoe haar zoon oefent met contant geld:

Dan gaat het van de spaarpot naar de portemonnee en dan wisselt hij het bij de winkel zelf in briefjes.

Ouders en kinderen spreken tijdens de eerste bijeenkomst samen af waar het geld aan besteed mag worden. Dat wordt beschreven in een zakgeld-contract waar tijdens de bijeenkomsten naar wordt verwezen. Het Nibud zegt:

- Geef steeds hetzelfde bedrag op een vast tijdstip.
- Spreek vooraf af hoe lang een kind met het zakgeld moet doen en wijk daar niet vanaf.
- Geef duidelijk aan wat een kind wel en niet van het zakgeld betaalt.
- Hou in gedachten dat zakgeld geen loon is en ook geen middel om te straffen.
- Zet de gemaakte afspraken op papier.

Hierna leggen we kort uit wat dat betekent voor het ZakgeldProject.

Hier schrijf ik het gewoon op en werk met kleurtjes...toevallig staat hier het geven van zakgeld niet op maar we zijn inmiddels al een groep verder en ze weten dat ze het iedere vrijdagmiddag krijgen

Afbeelding 2 Een zelfgemaakte kalender

HETZELFDE BEDRAG OP EEN VAST TIJDSTIP

Bij het ZakgeldProject krijgen kinderen iedere week een vast bedrag. Dat bedrag past bij de leeftijd en is gelijk aan het advies van het Nibud. De ouders bepalen samen met de kinderen de dag en wijken in principe niet van die vaste zakgeld-dag af, maar ook ouders leren en soms ontbreekt de routine nog. Vaak zijn het de kinderen die even helpen herinneren. Een ouder zegt daarover:

Wat ik wel lastig vond om het zakgeld te geven. We geven het op vrijdagavond na het eten, maar met kerst en nieuwjaarsdag gebeurde het later. Miste wat structuur die dagen om eraan te denken.

SPREEK VOORAF AF HOELANG EEN KIND MET HET ZAKGELD MOET DOEN EN WIJK DAAR NIET VANAF

Het ZakgeldProject duurt een half jaar, in die hele periode krijgen kinderen zakgeld passend bij de leeftijd. Zo weten ze precies wat ze wanneer kunnen uitgeven. Het helpt kinderen niet als ouders 'even' een financieel gaatje dichten. Het is fijn natuurlijk, dat scheelt twee weken sparen. Maar door het hele bedrag te sparen leert een kind meer en kan het misschien ook extra trots zijn. Dus: op=op.

GEEF DUIDELIJK AAN WAT EEN KIND WEL EN NIET VAN HET ZAKGELD BETAALT

Wat kinderen zelf mogen of moeten betalen is per gezin verschillend. Als coach help je de ouders en de kinderen om daar met elkaar over te praten en het samen op te schrijven in het contract. Het is niet aan de coaches om een mening te hebben of te beslissen. Ervaringen uit jouw eigen gezinssituatie zijn natuurlijk wel waardevol. Een ouder zei dit:

Ik vroeg mijn zoon: "wat zou je kopen als je veel geld had?" Hij zei: "ik zou groente en fruit kopen."

Zo'n uitspraak is een mooi aanknopingspunt om over te praten met de groep. Zo leer je samen wat andere ouders hun kinderen wel of niet zelf laten betalen en kun je zelf je gedachten vormen.

HOU IN GEDACHTEN DAT ZAKGELD GEEN LOON IS EN OOK GEEN MIDDEL OM TE STRAFFEN

Door zakgeld leren kinderen met geld om te gaan. Dat hoort bij de opvoeding. Een kind belonen of straffen kan op andere manieren, het Nibud (2014) zegt daarover: "Maak het zakgeld daar niet van afhankelijk". Kinderen mogen natuurlijk geld krijgen voor klusjes, daarvan leer je dat inspanning beloond wordt. Dat komt dan bovenop het zakgeld. Bij het ZakgeldProject is het krijgen van zakgeld niet helemaal onvoorwaardelijk; kinderen moeten wel deelnemen aan de bijeenkomsten.

Het is slim om de gemaakte afspraken op papier te zetten |Bij de eerste bijeenkomst verstrekken de coaches een zakgeldcontract dat ouders en kinderen, thuis, samen ondertekenen . Ouders én kinderen moeten zich eraan houden. Dit voorbeeld in een groep kon rekenen op feedback van de ervaringscoach:

Moeder: "Ik vind dat mijn kind niet mag vragen om geld, dus ook niet om het zakgeld." Ervaringscoach: "Maar je hebt een contract getekend. Als jij het vergeet, mag je kind erom vragen. Je kind heeft daar recht op."

TIPS UIT DE PRAKTIJK

VAN CONTANT NAAR ONLINE

Zakgeld contant geven heeft als meerwaarde dat kinderen het kunnen zien, vasthouden en tellen. Dat past goed bij jongere kinderen. Voor kinderen in groep 7 en 8 wordt het belangrijker om te leren omgaan met digitaal geld. Als er veel oudere kinderen in de groep zitten, zou je daar met de ouders voor kunnen kiezen. Zorg dan met de ouders dat ze een eigen bankrekening hebben waar de ouders het zakgeld op kunnen storten.

ZAKGELD EN ADOLESCENTEN

Zijn er ouders in de groep die ook oudere kinderen hebben? Die staan soms voor hele andere uitdagingen. Deze publicatie kan helpen: [Moneymindsets \(nibud.nl\)](https://www.nibud.nl/over-nibud/onderwerpen/moneymindsets)

ZORG TIJDIG VOOR VOLDOENDE KLEINGELD

We schreven het al in hoofdstuk 2, maar voor de zekerheid nog een keer: verzamel cash om het zakgeld contant te kunnen geven.

Tip van een ouder:

*Hier moeten ze de helft sparen en helft mogen ze uitgeven aan wat ze willen.
Ze hebben hier twee aparte spaarpotten.*

6. WETEN, KUNNEN EN DOEN

Na de hoofdstukken over de randvoorwaarden, komen we nu toe aan de inhoud.

Wat doen de ouders, de kinderen en de coaches en hoe doen ze dat?

In dit hoofdstuk vertellen we vooral meer over het leren en een leeromgeving.

6.1 Weten is nog geen doen

In 2019 verscheen een publicatie met de titel 'Weten is nog geen doen'. En dat is waar. Om kunnen gaan met geld betekent dat je weet hoe het moet, dat je het ook kunt en vervolgens doet. Maar als je weet hoe het moet, wil dat helemaal niet zeggen dat je het ook gaat doen. Dat geldt voor kinderen en ook voor volwassenen, ongeacht of je veel of weinig geld hebt. Om te weten wat een kind van jaar of 11 moet weten, kunnen en doen, kun je bij het [Nibud](https://www.nibud.nl/) kijken. Als je 11 jaar bent weet, kun en doe je volgens het Nibud bijvoorbeeld het volgende:

- **Inkomsten verwerven** (begrijpen dat niet iedereen hetzelfde verdient en weten dat je klusjes kunt doen tegen een vergoeding).
- **Geldzaken organiseren** (de waarde van geld en producten kennen, betalingen kunnen doen met verschillende munten of biljetten).
- **Vorbereid zijn op (on)voorziene gebeurtenissen** (sparen en plannen, om kunnen gaan met onverwachte omstandigheden).
- **Verantwoord besteden** (keuzes maken, verleidingen de baas blijven, verstandig (uit-)lenen).

In het ZakgeldProject zorgen we dat ouders en kinderen weten hoe dingen werken (kennis) en we coachen ze bij het oefenen (vaardigheden) en het doen (gedrag). Aandacht voor **weten, kunnen en doen** houdt ook in dat het programma gevarieerd is. En iedereen leert anders: soms moet je eerst iets doen en fouten maken om vervolgens te begrijpen hoe het moet. Oefenen in de praktijk is daarom een onderdeel van het ZakgeldProject.

6.2 Lerende kinderen

Zakgeld is een hulpmiddel om financieel zelfstandig te worden. Met zakgeld kunnen kinderen al op jonge leeftijd oefenen met eigen geld. Het helpt bijvoorbeeld om een kind te leren dat er grenzen zijn aan het beschikbare budget. Kinderen leren hoe je met geld om kunt gaan door lessen in de klas, door te kijken naar hun ouders, broertjes en zusjes of door social media. Dat laatste, social media, heeft soms een ongewenst effect.

Influencers met designertassen, verslavende games waarin je moet betalen om in een nieuw level te komen en selfies met dure merkzonnebrillen. Jongeren worden online continu verleid om aankopen te doen. (Mediawijzer.net)

Omgaan met verleidingen komt natuurlijk aan bod tijdens het ZakgeldProject. Belangrijkste is: praat erover en zorg dat ouders goed op de hoogte zijn. Daarvoor wordt alle kennis bij elkaar gelegd: ervaringen van ouders, kennis van coaches én natuurlijk de kennis van of via kinderen zelf. In het voorbeeld hierna kijken de kinderen naar hun vader en de zusjes kijken naar hun broer. Het uitgeven van zakgeld is in dit gezin onderwerp van gesprek, waarna de kinderen zelf kiezen.

We hadden de iftar in de moskee. Ze zijn daar geld aan het inzamelen. Mijn man gaf geld. Mijn zoon kwam toen terug van de moskee en hij vroeg: "Waar is mijn spaargeld, want ik wil zelf ook geld geven." Ze kiezen zélf wat ze met hun geld doen. De meisjes wilden toen ook. Ik zei nog: "Je krijgt het niet terug hè! Weet je het zeker?" Ze zeiden: "Papa doet dat, dat willen wij ook." Dat kon dan ook, omdat ze nu zelf geld hebben. De broer is een voorbeeld voor zijn zusjes. (Deelnemende ouder)

Door het ZakgeldProject krijgen kinderen zakgeld waar ze mee mogen oefenen. Het is geen geld dat van het gezinsbudget afgaat, daardoor is het iets minder erg als een kind fouten maakt of 'domme aankopen' doet. Daar leren ze namelijk van. Door in winkels prijzen te vergelijken en zélf af te rekenen, leren kinderen jong de waarde van geld kennen. In Nijmegen kregen alle gezinnen het zakgeld-Spel, daarmee kunnen ouders thuis op een laagdrempelige manier oefenen.

BESCHERMENDE FACTOREN VERSTERKEN

Als kinderen opgroeien in een situatie waar langdurig te weinig geld is kan, let op: kán, dat invloed hebben op het latere leven van kinderen. Het Nji schrijft hierover (2020): *Armoede zorgt niet automatisch voor problemen bij kinderen op de langere termijn. Maar hoe langer een gezin geldgebrek heeft, des te groter de kans op nadelige gevolgen voor kinderen.* Soms kan armoede van de ene op de andere generatie worden overgedragen, dat noemen we de cirkel van armoede of generatiearmoede. Er zijn gelukkig ook factoren in het leven van de kinderen, en bij de ouders, die zorgen dat armoede minder impact heeft. Bij het ZakgeldProject benoemen en versterken we die beschermende factoren. Je kunt meer lezen in de publicatie '[Opvoeden en opgroeien in armoede](#)' (Nji, 2020).

Het is logisch dat lees- en rekenvaardigheden een kind helpen om met geld om te gaan. Maar andere vaardigheden of kenmerken zijn ook belangrijk, schrijft het Nji:

Als het gaat om armoede, worden een positief zelfbeeld, zelfvertrouwen en durven praten over je situatie vaak genoemd als beschermende factoren. (Nji)

6.3 Lerende ouders

WAAROM WETEN, KUNNEN EN DOEN SOMS LASTIG IS

Voor ouders met langdurige, financiële uitdagingen (armoede, schulden) is het vaak moeilijker om kennis en financiële vaardigheden over te dragen aan hun kinderen. Als je dagelijks financiële problemen het hoofd moeten bieden, heb je minder aandacht voor andere zaken of voor de lange termijn. Ouders in de 'overlevingsstand' zijn minder geduldig en hebben minder ruimte om hun kinderen bij te staan bij het leren omgaan met geld. Leergeld Nederland (2020) zegt hierover: "Ze zijn druk bezig om niet van het richeltje te vallen." Schaarste kan leiden tot (blijvende) financiële problemen, moeite met het vinden of behouden van werk of moeilijkheden met de opvoeding van kinderen (Jungman en Madern, 2017). In de literatuur vinden we meer verklaringen voor verstoringen in de financiële opvoedvaardigheden. Bijvoorbeeld dat ouders het, simpelweg, soms zelf nooit hebben geleerd.

Wij hebben best genoeg geld maar ik kan er zelf niet mee omgaan. Ik heb dat nooit geleerd. Dus ik wil graag leren wat ik beter kan doen, dan ben ik ook een beter voorbeeld voor mijn kinderen. (Deelnemende ouder)

Tijdens de bijeenkomsten leggen coaches uit hoe dingen werken. Daarvoor gebruiken ze literatuur en kennis van professionals uit de regio. Je kunt ook een keer een gast uitnodigen of samen een filmpje bekijken als dat aansluit bij vragen van ouders. Meer kennis helpt ouders om te begrijpen waarom de dingen gaan zoals ze gaan. Die kennis helpt ook om grip te krijgen op het financieel opvoeden. Bewustwording is dus een belangrijk onderdeel van het ZakgeldProject.

SCHIJNWERPER OP VAARDIGHEDEN

Ouders die weinig te besteden hebben, zitten met dezelfde vragen en problemen. Maar ze hebben ook talloze slimme manieren om de eindjes aan elkaar te knopen. Hilde Kalthof (2020) van het Nji schrijft daarover: *De meeste ouders in deze omstandigheden, zelfs in de meest arme gezinnen, tonen opmerkelijk veel veerkracht en opvoedvaardigheden.* In het ZakgeldProject zetten we de schijnwerper op deze vaardigheden in plaats op wat ouders niet kunnen. Coaches spelen daar een grote rol in, omdat ouders hun doen en laten soms vanzelfsprekend vinden. Een voorbeeld:

De kinderen vertelden dat ze boodschappen mochten doen voor het hele gezin. Ze leerden daar heel veel van. Tijdens de oudergroep werd de moeder gecompimenteerd voor haar initiatief. Maar zij zei: *Ja pfff, dat deed ik gewoon.* De coach grijpt dat moment aan om uit te leggen waaróm deze activiteit voor kinderen zo belangrijk is. Waaróm het wat toevoegt aan hun financiële zelfstandigheid. Daarmee helpt de coach een ouder om zich bewust te worden van wat zij of hij eigenlijk al doet aan financieel opvoeden.

Coaches nemen ook theoretische kennis mee naar de bijeenkomsten. Bijvoorbeeld over wat een kind op welke leeftijd moet kunnen en hoe je daar als ouder het beste bij helpt. Er worden tips uitgewisseld over voorzieningen en organisaties. De coaches geven informatie over handige apps, goede sites en filmpjes.

LEREN VAN ELKAAR

Ouders helpen elkaar ook door ervaringen uit te wisselen en door elkaar aan te spreken. Dit gesprek vond plaats in de groep:

Er stond een man bij de kassa. Hij had 20 cent te weinig voor zijn boodschappen. Mijn zoon zei: "Ik wil dat betalen." Dat vond ik zo lief, uiteindelijk heb ik het voor hem gedaan. Andere moeder: "Maar waarom heb je dat gedaan? Het had hem een trots gevoel kunnen geven."

Soms geven ouders elkaar een duwtje (of gewoon een schop onder hun kont), zodat een groepslid iets spannends durft te gaan doen. Door de samenwerking tussen ouders en coaches wordt iedereen wijzer van het project. Iedereen met kinderen herkent de dilemma's in het financieel opvoeden. Zo helpt het project om gewone gesprekken op gang te brengen en draagt het een beetje bij aan het doorbreken van taboes.

Zij vinden financieel opvoeden zelf ook lastig. Het maakt dus niet uit of je veel of weinig geld hebt. (Deelnemende ouder)

LEREN DOOR DINGEN TE DOEN

Tijdens het ZakgeldProject worden ook uitjes georganiseerd, bijvoorbeeld naar een bank. Daarmee krijg je een kijkje achter de schermen en leren ouders en kinderen (en de coaches) hoe banken werken. Een ander voorbeeld is samen een uitje of een afsluitend etentje organiseren. Dat zijn aanbevolen onderdelen van het project en ouders vinden het mogelijk fijn om iets te organiseren voor de groep. Daarbij kunnen zij meteen oefenen met dingen die ze lastig vinden; budgetteren of een tafel reserveren. Vanzelfsprekend valt dit in het budget van het project.

6.4 Lerend team

Vanaf de allereerste start van het ZakgeldProject, dus bij de voorbereiding, begint ook het leren van de voorbereidingsgroep en het projectteam. Dat is verrijkend, maar af en toe ook confronterend omdat je dingen misschien anders moet gaan doen. Een sociaal werker gaf een treffende samenvatting:

Het was leerzaam om samen met de ouders vorm te geven aan het project. Soms moest ik echt op mijn tong bijten; we hebben als professional de neiging om het allemaal mooi te bedenken, maar zonder draagvlak onder de ouders gebeurt er helemaal niks!

Leren kan in een omgeving waar je je op je gemak voelt; waar mensen zich vrij voelen om vragen te stellen, te oefenen en feedback te horen. Daarom kun je niet alleen met de serieuze kant van de zaak bezig zijn. Het programma is niet het doel, maar het middel. En spontane, grappige momenten zijn hard nodig voor een fijne sfeer. Dat geldt ook voor iets lekkers bij de koffie. Typisch iets waar de ouders letterlijk en figuurlijk iets van zichzelf mee kunnen brengen. Hoeft niet, kan wel.

Afbeelding 3. In afwachting van een rondleiding bij de bank

Leuk en serieus moet dus in balans zijn, daarom biedt het programma ook ruimte voor uitjes. In Nijmegen vonden we uitjes die leuk met leerzaam verbonden. Het bezoek aan de bank, met als hoogtepunt de kluis, was een voltreffer. Medewerkers van de bank hadden, apart voor ouders en kinderen, een feestelijk en leerzaam programma georganiseerd waaraan ook de coaches gewoon konden deelnemen. Dat scheelt weer voorbereidingswerk voor de coaches.

Juist voor de kinderen die weinig hebben of doen is het speciaal. Dat ze VIP zijn en iets doen dat anderen niet doen. Voor ons was het was een leuk en informatief gesprek. Dat moet sowieso blijven. (Deelnemende ouder)

Bij N.E.C kregen de kinderen een kijkje achter de schermen. Een leuke en leerzame activiteit kan zijn een workshop 'voetbaltransfers'. Dat is een onderdeel van het maatschappelijke onderwijsprogramma van N.E.C. for Success; kinderen krijgen geld om in teams topvoetballers te kopen of te verkopen. Dan gaat het opeens over miljoenen.

TIPS UIT DE PRAKTIJK

Afwisseling tussen leuke en serieuze onderdelen helpt bij het leren. Zorg voor kleine attenties en benut daarbij je netwerk.

BENUT JE NETWERK

Mensen uit het netwerk rondom het ZakgeldProject kunnen meedenken over uitjes én de contacten die ze hebben beschikbaar stellen.

ATTENT ZIJN

In Nijmegen vonden de coaches zelfs tijdens de lockdown een manier om toch samen even iets lekkers te delen door vooraf, samen met het zakgeld, bij iedereen een attentie af te geven in een gesloten envelop. Via whatsapp werd iedereen er nog een keer aan herinnerd, samen met een voorbereiding op de bijeenkomst. Het gebaar werd zeer gewaardeerd.

7 HET PROGRAMMA

De bijeenkomsten hebben een vaste opbouw. In dit hoofdstuk lichten we toe hoe je start en eindigt en hoe je samen bepaalt welke thema's op de agenda staan.

7.1 Een mini-intake

Voorafgaand aan de eerste bijeenkomst heeft een van de coaches contact met de ouders. In dit gesprek vertel je nog even kort wat ze mogen verwachten en beantwoord je eventuele vragen. Dit is ook het moment waarop je een paar vragen stelt over de gezinssituatie en de rol van zakgeld. We willen het ouders makkelijk (MAST) maken en hen niet met allerlei vragen bestoken, toch zijn deze vragen zinvol voor de coaches en de betrokken organisaties om een beeld te krijgen van de situatie van de deelnemende gezinnen. Liefst leg je een jaar na het project de oude en de nieuwe situatie nog eens naast elkaar. Bij de downloads vind je de vragen die wij stelden. Informeren naar de financiële situatie van ouders of hen om bewijsmateriaal vragen is niet makkelijk of aantrekkelijk en ook niet nodig.

7.2 Prioriteiten van ouders bepalen het programma

De inhoud en de vorm van de bijeenkomsten wordt vooral bepaald door de wensen van de ouders. Die wensen worden bij de eerste bijeenkomst vastgesteld aan de hand van een prioriteitenlijst . Niet zomaar een lijst; het gaat om de vaardigheden die je volgens het Nibud nodig hebt om financieel competent te zijn. De ouders geven op die lijst aan wat zij belangrijk vinden om zélf te leren en daarna wat zij belangrijk vinden dat hun kinderen leren. Als je dat groot ophangt en visueel maakt met stickertjes, wordt voor iedereen duidelijk wat tijdens de tien bijeenkomsten aan de orde moet komen.

Ik vond het echt goed dat we moesten stickers wat we zouden willen leren, ik kreeg echt inzicht omdat ik zelf moest nadenken. (Deelnemende ouder)

Maatwerk in de bijeenkomsten en aansluiting houden bij zelfgekozen doelen, heel belangrijk! (Sociaal werker)

INVENTARISATIE PRIORITEITEN VOLGENS DE OUDERS (3 STICKERS PER PERSOON)	IK WIL DAT MIJN KIND DIT LEERT	DIT WIL IK LEREN
Zelf aankopen doen	3	2
Inkomsten en uitgaven bijhouden	8	9
Prijzen vergelijken	4	2
Wensen afstemmen op het budget	1	3
Weten hoe bedrijven reclame maken		
Verstandige keuzes maken met geld	8	5
Omgaan met verleidingen	1	
Sparen	9	10
Weten wat het betekent om geld (uit) te lenen	3	
Weten hoe een bank werkt (kijkje achter de schermen)	5	4
Praten over geld		1
'Nee' zeggen	7	2
Creatief omgaan met weinig geld	1	3
Waarde van geld begrijpen	4	1
Belangrijke documenten bewaren	1	
Online bankieren, hoe doe je dat en hoe doe je dat veilig	1	5

7.3 Vaste onderdelen tijdens bijeenkomsten

Iedere bijeenkomst kent vaste onderdelen. Dat geeft structuur en je houdt samen de vaart in de bijeenkomst, omdat iedereen weet wat de bedoeling is. De onderdelen hierna kun je ook als draaiboek beschouwen, je krijgt er makkelijk anderhalf uur mee vol.

- ontvangst;
- de check-in/successen vieren;
- rondje: hoe gaat het zakgeld geven? wat ging goed, wat zou je willen bespreken;
- thema bespreken als er geen vóórliggende gespreksonderwerpen zijn;
- afspraken voor de volgende keer, wie doet wat? huiswerk voor de tussentijd;
- afronding; alles gezegd en gedaan;
- de check-out;
- het geven van het zakgeld en tekenen voor ontvangst.

DE CHECK-IN, CHECK-OUT

Het is belangrijk dat alle aanwezigen even kunnen 'landen' in de bijeenkomst. Een manier om dat te doen is het rondje koffie en thee en daarna een check-in. Met een check-in kan iedere aanwezige even zijn of haar stem laten horen en overschakelen naar deze bijeenkomst. De check-in kan op verschillende manieren:

Door eenvoudige vragen als: "maak deze zin af:" . Iedereen doet mee, ook de coaches. Deelnemers hoeven niet op elkaar te reageren, het is geen discussie of gesprek.

Door allemaal te gaan staan en een stap naar voren te zetten als je bijvoorbeeld lekker hebt geslapen, wel eens door rood rijdt, je weleens zorgen hebt over ..., enzovoort. Die vragen zijn natuurlijk voorbereid door de coaches, de ouders of de kinderen.

De ervaringsdeskundige hierover: *Je leert elkaar door de check-in beter kennen en je creëert een open sfeer.* Met een check-uit doe je hetzelfde; je sluit de bijeenkomst af met een klein ritueel. Deelnemers én de coaches richten hun aandacht weer op iets anders buiten de groep.

SUCCESSEN VIENEN

Binnen en buiten de groep ervaren mensen succesjes. Het is mooi om stil te staan bij de kleine en grote feestjes in elkaars leven. Starten met de vraag: "Wat is jouw succes in de afgelopen week?" is ook een mooie check-in vraag. En 'geen succes' bestaat niet. Het feit dat iemand er bijvoorbeeld ondanks alle stress weer is, moet gevierd worden.

HET GEVEN VAN HET ZAKGELD EN TEKENEN VOOR ONTVANGST

Tijdens iedere bijeenkomst geven de coaches het zakgeld voor de deelnemende kinderen aan de ouders. Om verwarring te voorkomen en om het project financieel te verantwoorden is het aan te bevelen om daar een aftekenlijst R voor te maken. In Nijmegen bestond een huiver voor dit zakelijke onderdeel van het project, maar uiteindelijk bleek niemand het vervelend te vinden.

7.4 Programma in een notendop

Het programma is niet in beton gegoten, maar structuur is wel behulpzaam. Nogmaals: het programma is een middel en geen doel. De ouders bepalen de volgorde. Het schema hierna is een voorbeeld van een logisch programma. Per bijeenkomst zijn meerdere doelen te stellen. We beschreven doelen per bijeenkomst , verbonden aan de financiële competenties van het Nibud.

BIJEEKOMST	MET OUDERS & COACHES OUDERGROEP	MET KINDEREN & COACH KINDERGROEP	THEMA'S
1	x	x	Kennismaking, verwachtingen en randvoorwaarden
2	x		Eigen financiële opvoeding, normen en waarden
3	x	x	Sparen, lenen en uitlenen
4	x	(x)	Uitje 1
5	x		Slim shoppen, waarde van geld begrijpen
6	x	x	Verleidingen en groepsdruk
7	x		Bemoeien of niet? Zakgeldroutine na het project
8	x	x	Uitje 2
9	x		Contant betalen, digitaal geld en pinnen
10	x	x	Grip op je uitgaven Zakgeldroutine na het project
10+	x		Een informele afsluiting

DE LOGICA TUSSEN DE ONDERDELEN

In Nijmegen leerden we van de ouders dat het soms fijn is om samen met de kinderen een activiteit te doen, maar dat het óók leuk is als de kinderen een eigen programma hebben. Belangrijk is dat je samen start en samen eindigt. Voor kinderen was het niet altijd even helder wat er precies bij het ZakgeldProject hoort. Dus er moet een koppeling zijn tussen het zakgeld krijgen, het zakgeldcontract, de activiteiten in de groep en de gesprekken thuis. Die koppeling moet actief gemaakt worden. Als het thema voor de ouders en de kinderen gelijk is, maakt dat al een hoop helder. Daar kan de kindercoach een rol in spelen en een gezamenlijke gerichte check-in en check-out ook.

DOORWERKING IN GEZINNEN

Kinderen jonger dan zes jaar kunnen ook betrokken worden bij het project, op een manier die past bij de leeftijd. Zij kunnen mee naar uitjes en krijgen ook de kleinigheidjes die uitgedeeld worden bij

bijeenkomsten. Ze krijgen geen zakgeld vanuit het project, maar het staat ouders natuurlijk vrij om dat thuis anders te regelen. Het belangrijkste, zegt een sociaal werker, is:

Door hele gezinnen te betrekken, weet je dat het onderwerp 's avonds bij het eten op een positieve manier aan bod komt.

HANDIGE WERKVORMEN VOOR KINDEREN

In deze gids gaan we geen opsomming geven van 'leuke dingen om te doen'. Een voorbeeldje willen we wel aanhalen, die komt uit onze eigen hoge hoed: Euro-memory. Kinderen maken voorafgaand aan de bijeenkomst foto's van euromunten of biljetten. Daarmee leren jonge kinderen geld te onderscheiden. Grotere kinderen kun je een andere opdracht geven. De coach print de foto's dubbel uit en plastificeert het desnoods. Verstop alle afbeeldingen en laat de kinderen op zoek gaan naar de matches.

HANDIGE WERKVORMEN VOOR OUDERS

Met de ouders is het leerzaam om samen de financiële opvoedtest van het Nibud te maken: [Financieel opvoeden, hoe dan? \(nibud.nl\)](https://www.nibud.nl/financieel-opvoeden). In Nijmegen gebruikten de coaches stellingen uit de Gids voor financieel opvoeden van het Nibud. Bijvoorbeeld:

Uw kind (9 jaar) heeft een aantal weken gespaard om een speeltje te kopen, dat binnen een aantal dagen kapot is. Zij/hij is in tranen. Koop je een nieuw speeltje voor haar/hem?

Voor de oudergroep kan het ook waardevol zijn om een gastspreker uit te nodigen of om vooraf allemaal dezelfde film of kennisclips te kijken. Ruim ook tijd in voor het verhaal van de ervaringscoach(es), ouders horen graag hoe zij of hij het thuis aanpakt en wat de mening van de coach is bij sommige dilemma's.

Eerder schreven we al: niet iedereen leert op dezelfde manier, dus zorg voor afwisseling. En ook voor beweging.

AANDACHT VOOR FINANCIËEL LASTIGE TIJDEN

Voor veel ouders betekenen feestdagen een extra kopzorg; hoe ga ik dat betalen? Omdat een project een half jaar duurt, heb je vrijwel zeker te maken met het Suikerfeest, sinterklaas, kerst of de zomer-vakantie. Feestelijke, maar dure momenten waarop ook ongelijkheid tussen kinderen zichtbaar kan worden. Hoe gaan ouders om met die ongelijkheid, met wensenlijstjes van kinderen en hoe bereiden ze zich financieel voor?

TOEWERKEN NAAR ZAKGELDROUTINE

Er wordt toegewerkt naar het automatiseren van het zakgeld-geven. De laatste bijeenkomsten staan in het teken van toekomstig gedrag. Bespreek in de oudergroep óf en hoe ouders ná het project zakgeld blijven geven. In Nijmegen was het voor sommige ouders vanzelfsprekend om een vast bedrag zakgeld te blijven geven op een vast moment. Eén moeder wist bij de laatste bijeenkomst nog steeds niet goed welke dag nou het meest handig zou zijn 'misschien wel zondagavond'. Zij kreeg hierop reactie van de groep:

Dan prik maar gewoon die zondagavond, dat kun je na 26 weken zo onderhand wel weten. En wij zijn je getuigen!

AFRONDEN

Het is belangrijk om een informele afronding te organiseren met ouders en het hele projectteam. Daarmee geef je de bijeenkomsten een prettig einde en bied je de mogelijkheid voor een informeel vervolg tussen de ouders. In het volgende hoofdstuk lees je meer over afronden.

Van het geld dat over is, willen we graag uit eten. Maar dan wil ik het niet over geld hebben. (Deelnemende ouder)

ZAKGELDPROJECT ONLINE

We hebben het geprobeerd; een ZakgeldProject online met een fysieke start. Eerlijk is eerlijk; elkaar écht zien heeft 100% de voorkeur. Het heeft praktische en sociale voordelen. En we willen nu eenmaal dat het project MAST is. Online is niet makkelijk, niet aantrekkelijk en een stuk minder sociaal. Ons advies is: niet doen.

TIPS UIT DE PRAKTIJK

TOOLS EN WERKVORMEN

Er zijn talloze 'tools' en werkvormen die je zo van het internet kunt halen. Wat aanslaat hangt af van de groep. Op de laatste pagina van deze Gids vind je inspirerende tips voor kinderactiviteiten, deze sites zijn ook interessant voor ouders! Een werkvorm willen we hier graag noemen: 'Bewegend stemmen' is zeer geschikt om aan het begin van het project zicht te krijgen op de situatie van gezinnen. Plak een paar meter schilderstape op de grond en bedenk stellingen waar je 'zeker' of 'zeker niet' op kunt antwoorden, dat zijn de uitersten van de tape. Bijvoorbeeld: "In ons gezin zijn duidelijke spelregels over zakgeld." Vraag de aanwezigen om op de juiste plek langs de tape te gaan staan of daar iets persoonlijks neer te leggen en maak een foto. Wissel vragen over zakgeld en andere thema's af. Als je dit bij bijeenkomst 10 nog een keer doet, heb je je evaluatie al een eind klaar.

VERHALEN OVER ZAKGELD

Vier studenten van de HAN interviewden voor ons [project ouders over zakgeld](#). Daarover schreven zij een verhaal, dat staat op de site van Verhalenkamer Nijmegen.

TIPS VOOR OUDERS

Sam & voor alle kinderen heeft een [website](#) waar je zakgeldverhalen kunt lezen en waar ouders tips kunnen vinden over zakgeld geven. Voor kinderen zijn er links naar leerzame games over geld.

GADGETS

Ieder jaar organiseert [Week van het geld](#) activiteiten in maart. Als je dat op de site Week van het geld in de gaten houdt en tijdig aangeeft dat je graag materiaal ontvangt voor jouw project kun je leuke gadgets uitdelen. Banken hebben ook vaak 'leerzame hebbedingetjes'; ga gewoon eens vragen en grijp de kans om deze kleinigheidjes ook uit te delen aan kinderen in het gezin die niet deelnemen aan de coachingsbijeenkomsten.

ZOEKMACHINE

Op de website [Geldlessen.nl](#) vind je een zoekmachine waarmee je kunt zoeken op trefwoord, leeftijd of type materiaal.

CONTACT TUSSEN EN VOOR ONTMOETINGEN

Maak een WhatsApp-groep aan. Deel daar de informatie over de bijeenkomst. Stuur een dag voor de bijeenkomst nog eens een reminder. Maar deel ook praktische vragen en tips. Ondersteun reacties van ouders, zodat zij zich uitgenodigd voelen om ook berichten te plaatsen.

DEEL 3. VERSTERKEN

8. AFRONDEN, EVALUEREN EN VERVOLGEN

Je kunt het versterken noemen of empowerment. Het gaat erom dat dat wat goed gaat in de schijnwerpers komt te staan. Daar groeien mensen, groepen en projecten van. Versterken gebeurt tijdens het hele project en vraagt juist ook aandacht tijdens de afronding. In dit laatste hoofdstuk leggen we ook uit waarom je met evalueren niet moet wachten tot het laatste moment.

8.1 Versterken door goede afronding

In het vorige hoofdstuk schreven we kort over informeel afsluiten. Dat is leuk en belangrijk om het einde van de bijeenkomsten te markeren. Door met aandacht af te ronden dragen de coaches bij aan versterking. In het boek *Krachtwerk* (2016) staat een mooie paragraaf over afronden. Daarin staat bijvoorbeeld dat de ouders zich, door de juiste vragen en boodschappen, bewust worden van veranderingen die zij zelf teweeg hebben gebracht. Die veranderingen blijven daarom langer in stand. Onderdeel van het afronden is volgens het boek *Krachtwerk* dat met ouders wordt besproken wat zij nodig hebben en welke hulp er al is om aan hun doelen vast te kunnen houden.

VERSTERKEN TUSSEN DE BEDRIJVEN DOOR

Als er eenmaal een groep ouders is gestart en alles loopt, verdwijnt het ZakgeldProject bij de betrokken organisaties misschien weer naar de achtergrond. Het is dan aardig om af en toe een update te sturen, maar ook gewoon slim om zichtbaar te blijven. Dat kan door een gewoon mailtje of een bijdrage in een nieuwsbrief. Social media zijn ook een handige manier om snel een nieuwtje te verspreiden. Hoe je het ook doet; persoonlijke ervaringen van

de ouders en de coaches geven het beste beeld van wat er in het project gebeurt en wat de impact is. Juist daarom staan in deze Gids zoveel uitspraken van ouders en coaches.

Zo'n nieuwsbericht is ook weer iets om te delen in de deelnemersgroep. Voor de ouders kan het een opsteker zijn als zij meedoen aan iets wat ertoe doet.

Nog een ander voorbeeld van versterken tussen de bedrijven door, is het organiseren van ontmoetingen met bestuurders of politici. Liefst mét de ouders. In Nijmegen ging de ervaringscoach in gesprek met de wethouder. Zij zei achteraf: *Ik denk dat de hele buurt weet dat ik dit gesprek heb!*

Bestuurders en politici kunnen een toekomst van het project ondersteunen, draagvlak versterken, helpen bij je netwerk én goede ideeën inbrengen. Kortom, het project versterken.

8.2 Evalueren

In het ZakgeldProject is veel ruimte voor reflecteren en leren. Dat gebeurt in de groep tussen de ouders en de coaches, maar ook in het team en met betrokken organisaties.

EVALUEREN MET DE OUDERS (EN DE KINDEREN)

Tijdens de bijeenkomsten houden de coaches in de gaten of het goed loopt. Dat kan door het simpelweg te vragen, maar ook doordat je aanvoelt dat er 'iets is'. Daar hoeft je niets groots van te maken, gewoon 'even checken'.

De evaluatie aan het einde verdient aparte aandacht; in de groep en individueel. Tijdens de laatste bijeenkomst bespreek je in de groep wat iedereen ervan vond, wat er beter kan, wat iedereen leerde en wat de grote en kleine successen waren? We ontwikkelden daarvoor een evaluatieschema .

In Nijmegen bezochten onderzoekers en een ervaringsdeskundige van de HAN de ouders thuis om met hen dieper in te gaan op de ervaringen van ouders en de impact van het project. Het voordeel daarvan is dat de ouders aan een buitenstaander en/of een ervaringsdeskundige makkelijker vertellen over dingen die misschien niet zo goed gingen. Bovendien stellen buitenstaanders vragen die een coach mogelijk niet zou stellen, omdat zij de situatie al kent.

EVALUEREN IN HET TEAM

Ook met het uitvoerende team sta je regelmatig even stil bij hoe het gaat. Vaak gaat dat vanzelf of is het een vast onderdeel tijdens overlegmomenten. Vanzelfsprekend blik je ná de afronding van een groep ook gezamenlijk terug. Overweeg om hierbij iemand van buiten het team te betrekken om dit proces te begeleiden. En vergeet niet samen de grote en kleine successen te vieren.

EVALUEREN MET BETROKKEN ORGANISATIES

Er zijn in jullie regio vast veel organisaties betrokken (geweest). Mogelijk waren zij deel van een klankbordgroep of een stichtingsbestuur waar het project onder valt. Nodig hen, eventueel via je bestuurder, uit om op organisatieniveau te evalueren én vooruit te kijken. Gebruik dat moment om ervaringen en inzichten te delen. Met de evaluatie in de groep en het team én de organisatorische evaluatie besluit je of het project verlengd wordt en of er bijstellingen moeten komen of niet. Het is van extra grote betekenis als een van de ouders bij deze evaluatie betrokken wordt, het gaat immers om de impact op haar of zijn leven.

8.3 Vervolgen

NAZORG

We leerden dat het met een half jaar zakgeld geven nog niet klaar is. Er blijven altijd uitdagingen bij de financiële opvoeding. Daarom pleiten we voor het houden van contact. Dat kan door ouders die onderling contact houden via social media. Een van de sociaal werkers organiseert het zo: *De WhatsApp-groep blijft bestaan. Als dat veel gebruikt gaat worden, kijken we vanuit onze organisatie hoe we dit in de wijk op kunnen pakken.*

Een meer tijdrovende, maar waardevolle vorm van nazorg én werving zijn georganiseerde terugkom-koffies. Bij die bijeenkomsten zou een thema behandeld kunnen worden en zijn alle ouders uit de regio welkom. Ouders die eerder deelnamen kunnen hier ook een rol in spelen natuurlijk.

VAN DEELNEMER NAAR ERVARINGSCOACH

Het krachtigste voorbeeld van versterken is de groei van de deelnemer die ervaringscoach wordt. Het geeft een krachtig signaal aan ouders, aan hun kinderen en aan iedereen die hoort van het ZakgeldProject: de regie van het ZakgeldProject hoort zoveel mogelijk bij de ouders! Eerder schreven we al dat dit

proces aandacht en goede begeleiding vraagt. De kans van slagen is vele malen groter als bij dit proces iemand wordt betrokken die geleerd heeft hoe persoonlijke ervaringen goed en zorgvuldig benut kunnen worden; een ervaringsdeskundige dus.

EEN NIEUWE GROEP

na het afronden van een groep of zelfs al eerder start het denken over een nieuwe groep. De ouders die al bekend zijn met het ZakgeldProject kunnen hier een grote rol in spelen door een soort ambassadeurs te worden en te helpen werven. Laat hen vooral meedenken over manieren om ouders te vinden voor de nieuwe groepen. Betrek ook mensen uit het netwerk dat je ondertussen hebt opgebouwd en de initiatiefnemers uit de eerste fase (Vorbereiding).

BORGING

Wanneer de evaluaties positief zijn en partners in jouw regio het project willen voortzetten, vraagt dat om structurele inbedding. Het project gaat een vast onderdeel worden van het lokale aanbod. Dat vraagt om structurele middelen en een plekje in het aanbod van de uitvoerende organisatie. *Via de HAN kun je je laten inspireren door voorbeelden en nieuwe inzichten uit andere regio's, meld je daarvoor aan via de website [Zakgeldproject \(han.nl\)](http://Zakgeldproject(han.nl)).*

TOT SLOT: DANK

Wees royaal naar de organisaties en de mensen die het ZakgeldProject mogelijk maakten. Dat kan, ook weer, via social media, maar ook door hen te benoemen in overleggen of een attente mail. Of zoals wij: op de eerste en de laatste pagina van een Gids. Dank!

TIPS UIT DE PRAKTIJK:

HAAL DE DOELEN ER NOG EENS BIJ

Als je gaat terugblikken is het handig om met ouders, team of organisaties de oorspronkelijke doelen er nog eens bij te pakken. Wat had iedereen ook alweer voor ogen en wat is daarvan terechtgekomen?

BEWEGEND STEMMEN

Genoeg gepraat? Heb je bij de eerste of tweede bijeenkomst de werkvorm 'bewegend stemmen' gedaan (Tips hoofdstuk 7)? Dan kun je die oefening en de vragen nu gebruiken als evaluatie. Pak de foto's van de vorige keer erbij en bespreek samen wat de eventuele verschillen zijn.

EN DE ALLERLAATSTE TIP

Bel of mail met de mensen van de HAN. Zij zijn het beste op de hoogte van nieuwe initiatieven en zij hebben de nieuwste kennis. Bovendien kunnen zij -in overleg- ondersteunen bij evalueren of bij het onderzoeken van de impact van jullie project (contactgegevens via [Zakgeldproject \(han.nl\)](http://Zakgeldproject(han.nl))).

MEER LEZEN:

ARMOEDE

De mediatheek van de HAN heeft een [digitale bieb \(LibGuide\)](#) ingericht over het thema armoede. Je kunt daar meer lezen, zien en horen over dit thema.

HET ZAKGELDPROJECT

Na de evaluaties met de ouders en de (ervarings-)coaches uit de eerste groep schreven wij in 2019 een artikel met de titel [Waar een klein project groot in is](#).

FINANCIEEL OPVOEDEN

Wij gebruikten voor de training van de (ervarings-)coaches het boekje '[Gids voor financieel opvoeden](#)' (2014) van het Nibud.

Je kunt meer lezen over de combinatie financiële krapte en opvoeden in de publicatie '[Opvoeden en opgroeien in armoede](#)' (Nji, 2020).

DE SITUATIE VAN KINDEREN DIE OPGROEIEN IN GEZINNEN MET (TE) WEINIG GELD

De Kinderombudsman schreef in 2017 het rapport [Alle kinderen kansrijk](#) over het verbeteren van de ontwikkelingskansen van kinderen in Armoede.

Leergeld Nederland onderzocht de situatie van gezinnen met werkende ouders die desondanks onder de armoedegrens leven (2020). [Lees meer in dit rapport](#).

ERVARINGSKENNIS EN PEERGROUPS

Kenniskring Welzijn Nieuwe Stijl onderzocht in 2017 [de waarde van peergroups bij de aanpak van armoede](#).

Movisie (2018) schreef een startnotitie over Ervaringsdeskundigen '[Wie zijn dat en wat doen ze?](#)'

KRACHTGERICHT BEGELEIDEN

Het boek [Krachtwerk](#) van Judith Wolf (2016) biedt veel houvast aan (ervarings-)coaches om zich een krachtgerichte houding eigen te maken.

WAT WERKT

Veel onderzoekers hebben waardevolle dingen geschreven over wat werkt bij nieuwe interventies, bijvoorbeeld [Duurzame verbetering van gezond financieel gedrag. Droom of werkelijkheid](#) (2016) van Nadja Jungman en Tamara Madern.

Werkvormen en tools voor bijeenkomsten

- Nibud: Materialen '[Ik krijg nooooit wat!](#)'
- Wijzer in geldzaken: [Leren omgaan met geld](#)
- Sam& voor alle kinderen: [Grip op geld](#)
- [Week van het geld](#)
- [Geldlessen.nl](#)

OPEN UP NEW HAN UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES HORIZONS.

